

KDYŽ NASTOUPIL NOVÝ KRÁL

(Příspěvek k uherské diplomatice)

KAREL BERÁNEK

Registra královské uherské kanceláře předhabsburského období se nám až na jediný list z register krále Ludvíka II. Jagellonského nedochovala. Přesto díky studii Hajnikově¹, kterou českému čtenáři zprostředkoval Jaromír Čelakovský², můžeme si o nich a o jejich vedení utvořit jasný obraz. Podle názoru Hajnikova byla registra založena za vlády krále Roberta z Anjou. Nejstarší zmínka o listině zapsané v královských registrech pochází však až z roku 1363 a od roku 1365 se na uherských královských listinách vyskytují registrační poznámky "Registratum" nebo "Registrata ad librum regalem" nebo "ad regestum regale", tedy vše až z doby jeho syna krále Ludvíka I. Od korunovace krále Matyáše Korvína roku 1464 bylo připisováno k registrační poznámce folio knihy register a za krále Vladislava II. i letopočet zápisu, např. "R^{ta} folio XV Anno 1490".³ Od dob krále Zikmunda byly knihy register neboli "knihy královské" (Libri regii) označovány jménem panovníka a číslovány; ne však tak, jak tomu bylo v Čechách, kde byly knihy register číslovány průběžně, počínající registry Karla IV. a končící registry Ludvíkovými, nýbrž tak, že registra každého krále tvořila samostatný celek o sobě číslovaný. Do královských register se zapisovaly donace a privilegia. Listiny byly zapisovány buď ve výtazích (minuta), nebo v plném znění. Zápisy prováděli konzervátoři. Když byl svazek register popsán, byl uložen v domě taverníkově na Budínském hradě (taverník byl správcem královského pokladu i královského archivu). Tam asi byly knihy teprve očíslovány a snad i svázány.⁴ Výpisy z nich pořizoval a knihy kanceláři nebo soudu na králův rozkaz předkládal rovněž taverník. Z doby vlády Zikmunda Lucemburského prý bylo několik knih, z doby Korvínovy dvě, z Vladislavovy pět a z Ludvíkovy opět dvě.

V české královské kanceláři doby předhabsburské se předpokládají vedle latinsky a později převážně česky psaných register ještě zvláštní německá registra pro slezské záležitosti.⁵ V době vlády prvních Habsburků v létech 1526-1618 se registra české kanceláře a české komory dělila na více skupin podle obsahu. Z této doby známe vedle register privilegií a register patentů i registra misivů apod.⁶ Některá z nich byla registry v pravém slova smyslu, jiná měla charakter kopiářů (registra císařských rozkazů). Tragicky zesnulý dr. Heřman ve své diplomní práci předpokládal podobné dělení již v době Ludvíkově.⁷ Kládeme si proto otázku, zda nemohlo být něco podobného také v Uhrách, vystavených daleko více vlivům italské renesance a humanismu než husitské Čechy. V archivu uherské královské kanceláře pro to již doklady hledat nemůžeme, poněvadž královská registra habsburské éry se dochovala až od roku 1690, kdy libri regii uherské expozitury ve Vídni (podobně jako české "Saalbuchy") obsahovaly již jen privilegia a šlechtické diplomy.⁸

Dne 6. dubna 1490 zemřel ve Vídni král Matyáš a dne 15. července 1490 zvolili uherští stavové svým králem českého krále Vladislava II. Dne 31. července vydal Vladislav uherským stavům revers v ležení u vsi

Vlčic v Podunajské dolině ležící, a dne 21. září byl slavnostně ve Stoličném Bělehradě korunován na krále uherského. Osudy našich zemí byly tak spojeny na 400 let.

S nástupem krále Vladislava II. na uherský trůn a vytvořením jeho uherské kanceláře souvisí úzce dokument, uložený ve fondu Státního ústředního archivu v Praze nazvaném "Guberniální listiny" pod sign. ČG-LL, č.i. 4950. Jsou to dva ústřižky papíru: první nadepsaný "primus arcus et modus" má rozměr 11 x 16,5 cm, druhý označený jako "Secunda scarta" měří 11 x 15,7 cm. Na prvním lístku je dosud dobře patrný původní přehyb, který vytvořil z lístku "arch (arcus) nikoliv rozměry, ale formou. Oba tyto aršíky jsou po všech čtyřech stranách popsány drobnou gotickou kurzívou. Jde o stručné výpisky z 45 folií knihy, kterou bychom mohli označit jako "Liber supplicationum ad regiam maiestatem nec non aliarum litterarum". Dobu vzniku těchto výpisků jasně označuje žádost opsaná z 41 fol. této knihy, aby nynější král, totiž Vladislav, zaplatil dluhy svého předchůdce, totiž Matyáše. Také o účelu výpisků nemohou být pochyby. Říká to první věta na první stránce prvního aršíku "Satisfactio fiat hortatur". Jde o seznam dosud nevyřízených žádostí, kterým má být vyhověno, či lépe, které mají být vyřízeny. Politicky významný je výhrůžný list tureckého sultána, že potlačí křesťanskou sektu. Rovněž je důležité povolení národního jazyka nevzdělaným lidem v písemném styku s panovnickou kanceláří. Další supliky a spisy se týkají šlechtického titulu, pozůstalostí, majetkových věcí, berní, cechů, soudnictví, dluhů, církve, státní smlouvy s Benátkami. Místně se týkají Budína, Pešti, Uherského Vyšehradu, Maruševce, Bratislavy.

primus arcus et modus

Satisfactio fiat, hortatur
folio 1

Supplicacio Sacram ad Maiestatem de rebus ac bonis olim Petri M.
omissis. Eodem.⁹

Supplicacio ad reginam, ut pauperibus nimis iobagionibus nunc oppressis
rem suam relaxet. Eodem.¹⁰

Supplicacio Regiam ad Maiestatem, ut oppressum hominem a suo officio
videlicet separacione in pristinum officium constituat, folio 2

Littere testimoniales super debita. Eodem folio.¹¹

Littere super debita, testimonium, folio 3.

Quittancia de relicta pecunia per consules ibidem illis exactoribus
signetis eorum confirmata. Eodem folio.¹²

Supplicacio ad reverendum episcopum, ut iniuste recepta ac alienata bona
iudicio edicto appellare restituereque annuat, 4to folio.

pag. 2

Quittancia exactorum, quos de collecta ipsorum pecunia partim absolutos
liberosque pronuntiant. Eodem.¹³

Littere ad lanios Budenses: petunt Segedienses ipsos cerciores reddere
de statutis seu ordine eorum. Idem.

Supplicatio ad reverendum presulem, quatenus Regia Maiestas suas
litteras emanari faciat, ut ab omni tributo quidam exemptus sit, folio
5to.

Copia litterarum seu exordium testamenti perpulchre conscriptum. Idem.

Littere pro exempta solucione thelonii, ut libere pertransire queant,
folio 6to.

Budensi iudicio externo molestaretur, si coram iudice ordinario suo
illum inquirat. Idem.

Supplicacio Waciensium, ut modernus dominus presul conservet ipsos in
media taxa, quam autem veteraneus dominus illos conservaverit; aliqua
desolabitur, folio 7to.

pag. 3

Supplicacio fratrum heremitarum ad reverendissimum, ut auxilio fore
velit, ut et se tempore ieiunio ac sustentare valeant. Idem.

Supplicacio ad reverendum presulem, ut apud Regiam Maiestatem
intercedere velit, quatenus sororinus eius exolvat debita cuiusvis.
Eodem.¹⁴

Supplicacio ad magnificum dominum, ut auxilio fore velit omnino
depauperato homini. Idem.

Arestacio seu inhibicio iurati civis ob debita sua per annum et diem

integrum, folio 8.

Supplicacio Regiam ad Maiestatem, ut Sua Maiestas licenciato suo aulico fidelia servicia solvere committeret. Idem.

Supplicacio, ut Regia Maiestas de homicidio inculpabilem filiam egeni hominis Pestiensis a morte liberam pronunciet. Idem.

Mandatum seu citacio per vicarium ad visicum, ut debita nonnulli Florentini mercatoris solvat, folio 9.

pag. 4

Memoriale ad senatum Budensem de damno et rupto sepe, cum ipse egrotus pretorium ascendere non valeat. Idem.

Supplicacio Wyssegradiensium Regiam ad Maiestatem, ut in libertate tributaria ipsos conservet ac recepta bona eis restituere faciat, folio 10.

Littere Budensis concivis ad peregrinum suum hospitem, ut bona sua oblivioni dedita restituat, folio 11.

Litterae procuratoriales, ut quidam capitaneus debita nonnulla solvat, hortatur et petitur. Idem.

Littere a Budensi consulatu ad externos, ut testimonia super debita nonnullis litteris mediante rescribere faciant, folio 12.

Litterae procuratoriales, ut quidam Iudeus quinque auri marcas procuratori restituat, ubicunque locorum per ipsum repertus fuerit, folio 13.

Littere testimoniales, quarum quidem actator omnem debitam solucionem panno et aliis quibusvis rebus actoribus satis fecerit, folio 14.

Que amplius in alia 2^a scarta.

pag. 5

Secunda scarta

Supplicacio articularis Regiam ad Maiestatem sub tali tenore, ut notarium Budensem nobilitet et ab omni qualicunque solutione liberum pronunciet. Idem.

Littere liberalitatis propinando malmaticum et rumolum; privilegiumque nullus penitus hominum drutillare audeat, quam iis (!), qui annualem summam pecuniarum civitati solvat seu reposuerit, folio 15.

Supplicacio Petri, comitis et waiiwode Transilvaniensis, tunc temporis supplicantis itaque Regiam ad Maiestatem pro ac ut notarium Budensem Andream Sua Maiestas nobilitet, folio 16.

Littere idem (!) procuratoriales, ut lator litterarum profugum Iudeum ac aurum ablatum reddere cogat, folio 17.

Supplicacio ad Regiam Maiestatem, ut incarcerato gladiatori suoque capite liberum a iuribus pronunciare faciat, folio 18.

Supplicacio ad Regiam Maiestatem, ut Marusienses nonnulla loca fertilia ex innata regia liberalitate ipsos illis locis condonare dignetur graciose. Idem.

pag. 6

Supplicacio ad egregium dominum, ut cuiusdam hominis Wiissegradiensis ablatum suum honorem ipsumque abdicatum e medio ipsorum in pristinum gradum adducere faciat ac iudices idoneos externosque eligere adiuvet, folio 19.

Confirmacio cardinalium litterarum, ut indulgencias eorum datas dicti (!) ecclesie, ut vicarius eiusdem diecesis publicare et confirmare faciat omnibus Christi fidelibus. Eodem.

Littere probrose seu blasphematoriales ob hoc, quod litteras quidem premissas illepidas dixerit, folio 20.

Sensus litterarum omnicui scripte (!), ne ignorans in futurum Latinis scribat verbis, sed vulgari sermone, folio 21.

Idem (!) littere prioribus litteris similes et equales decisionem non carentes, folio eodem.

Littere promotoriales, ut tandem debita dudum termino voluto absque aliqua procrastinacione famulo suo exolvere faciant, folio 22.

pag. 7

Littere suasoriales, ut studens seu fautor famorosus operas det studio et indulgeat artibus, folio 23.

Citacio vicarii Waciensis, ut quedam inter compareat ob promemoria recepta minus iuste, folio 24.

Littere ad iudicem Marusiensen, ut solucionem nonnullis absque ulla dilacione solvere stringat, folio eodem.

Exordium seu thema pro consuetudinis (!) sponsalibus, folio 25.
Littere Alemanicales super homicidium. Eodem 26.

Littere ab omni tributo ac solucione regni ubicunque libere pertransire queat, folio 37.

Supplicacio virginum ad Maiestatem Regiam pro ipsarum dote, folio 38.

Littere Regie Maiestatis convencionales ad Venetos pro suo barone. Eodem.

Littere Regie Maiestatis, uti monasterium exemptum ac liberale sit a summa pecuniarum, 39.

Supplicacio Budensium pro ereccione muri, ut Regia Maiestas auxilio eis fore dignaretur. Eodem.

pag. 8

Littere inimiciciales cesaris Turcorum: sectam Christianorum omnino deprimere ait, folio 40.

Supplicacio Regiam ad Maiestatem militi aurato fidelia sibi ut exsolvat servicia, folio 41.

Supplicatio ad Regiam Maiestatem, ut egeno sodali stipendia inhumati sui fratris solverentur. Eodem.

Supplicacio ad Sacram Maiestatem modernam, videlicet Ladislaum, ut

debita predecessoris, ut puta Mathie, solvat. Eodem.

Supplicatio ad reverendissimum episcopum, ut scandala a monachis minus iuste illata sibi egeno summoveat, folio 42.

Littere ad fratrem religiosum, ut consulat ingenio ac auxilio suo de sustentacione domus sui fratris, folio 43.

Littere ad sacerdotem, ut debita iuxta suarum litterarum obligacionem et suam conscienciam solvat. Eodem.

Littere ad vineam minus iuste legatam nubili puelle patrimoniali iure adiudicent petitur, folio 44.

Littere, ut Iudeis a iobagionibus de debitis eorum satisfactio fiat, hortatur, folio 45.

Littere, ut officialis duos currus domino suo comiti Pozoniensi mittat. Eodem.

POZNÁMKY

1. E. Hajnik, A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszákában (Knihy královské z doby králů různých domů). Budapest 1879. Rovněž Darina Lehotská, Produkcia uhorskej kancelárie a diplomatická činnosť na Slovensku (13101526) in: Československá diplomatika I., Praha 1965, s. 206.

2. J. Čelakovský, O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří. Rozpravy třídy fil.-hist. filologické KČSN 1889-90, VII. 3, s. 21.

3. Maďarský státní archiv v Budapešti: Listina čís. 37872.

4. K této domněnce mne vede to, že v registračních poznámkách nebylo uváděno číslo svazku, ale letopočet, a že registra české kanceláře a komory z doby vlády Habsburků (tzv. kopiáře místodržitelského archivu) byla svázána většinou až v minulém století.

5. Československá diplomatika I., s. 144.

6. J. Čelakovský, c.d., s. 132-137.

7. J. Heřman, Kancelář Ludvíka Jagellovce. Zápisky katedry Československých dějin a archivního studia. Praha, Karlova univerzita. VII, 1963, s. 98.

8. J. Čelakovský, c.d., s. 22.

9.-14. "Eodem" opraveno písařem na "Idem".

ZUSAMMENFASSUNG

Als der neue König angetreten ist

(Ein Beitrag zur Diplomatie Ungarns)

Karel Beránek

Der Autor beschreibt zwei kleine Papierbogen mit den verzeichneten und noch nicht erledigten Suppliken an den König Mathias Corvinus und anderen Schreiben und nicht expeditierten Urkunden, die seinem Nachfolger dem neuen König Wladislaw zur Erledigung vorgelegt wurden. Der Text dieses Verzeichnisses Sign. ČG-LL: Inv. Num. 4950 ist beigelegt.